

Pr. Constantin Oprea

Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților

CONCEPTELE DE „PĂRINTE” ȘI „PATERNITATE” ÎN PUBLICISTICA BOLLANDISTĂ

ABSTRACT: *Early Christianity and the lives of the Fathers of this period were a constant concern in the publications of the Bollandist monks. The memory of the Fathers of the first centuries was a priority in tracing the research coordinates of the Bollandists. The honoring of the Fathers gave birth to a considerable number of documents, different in form and substance, but having the same objective; each Bollandist presented in his own way the life of each father and mirrored him in countless diversity. This study wants to prove how the monks of the Bollandist Society saw the concept of Father and Paternity as a priority. The Bollandist monks regarded the Fathers of the early Church as those who distinguished themselves by facts worthy of being followed by those who want to step on the path of Christian perfection. The Bollandists' vision of the life of the Church Fathers outlined an informational history corroborated with more inspirational stories and legends, which was the basis for compiling the martyrologies. In the research method of the Bollandists, it was taken into consideration: The annual calendar catalog or menaion, the Synaxarion and the Paterikon. The concept of Father and Paternity in the vision of the Bollandist monks created the masterful Bollandist works: Vitae Patrum, Acta Sanctorum and Analecta Bollandiana.*

KEYWORDS: *father, paternity, Bollandist Society, Paterikon, Vitae Patrum, Acta Sanctorum, Analecta Bollandiana*

Opera și lucrarea bollandiștilor nu sunt alcătuite exclusiv din eforturile de a colaționa istorii și vieți de sfinți, și martiri ai Bisericii, mai mult sau mai puțin reușite, mai profund sau mai superficial conectate prin stilurile de prezentare și expunere, tipologii. Se știe că devenise stringentă nevoia unei asemenea reconstituiri a tabloului obturat de trecerea secolelor, referitoare la carențele literaturii aghiografice și necesitatea unei revigorări eminentemente utilă. Iar eforturile seculare ale Societății Bollandiste au fost permanent dublate de o viziune despre lume și viață care a pendulat între *imitatio Christi* și *imago Dei*, o legătură organică și de o evidentă originalitate. Societatea Bollandistă, prin reprezentanții ei, nu a idealizat sfântul/martirul și nu a flatat conștiința de sine a chipului lui Dumnezeu în om, ci a realizat o tipologie distinctă a *aghios*-ului înrădăcinat în uman. Consecința acestei intruziuni s-a constituit, prin lucrarea bollandistă, ca un dublu proces pedagogic: abstract (radiografia sfințeniei umane și a legăturilor antropo-teandrice) și concret (proiecția istorică a acesteia).

Nu credem în comiterea unei erori de suprainterpretare dacă subliniem faptul că în destinul și activitatea istorică a Societății Bollandiste poate fi distinsă o extraordinară intuiție: aceea că anomaliiile specifice fiecărui secol au creat contagiune de „intruși” sociali, de persoane și de personaje care au fost scoase de istorie din paradigma destinului de martir/sfânt. Bollandiștii au conștientizat plenar existența unor anumite *hiatus*-uri în realitatea aghiografică în raport cu celelalte realități și de aici străduința de a recupera întârzierile.

Demersul lui *actio* (de acțiune concretă), care a generat ceea ce azi numim *Istoria Societății Bollandiste* – opera și lucrarea reprezentanților ei nu au avut ca punct de plecare vreun *big-bang* inspirațional, ci au plecat de la realitatea martirului/sfântului nevalorizat în popularizarea necesară *urbi et orbi*, printr-un dinamism de acțiune extinsă de-a lungul a peste patru secole. Neajunsurile cronice și diversele ostilități – explicabile când de conflagrații mondiale sau

locale, când de pseudo-logica epocii inchizitoriale, când de orgolii ale factorilor politico-economici decizionali – au fost depășite doar de nevoia viscerală a bollandiștilor de a digera atent, nesățios, decodificarea contextelor istorico-sociale și transgresarea acestor decodificări într-o reală *sagă* a crezului lor primordial: aghiografia trebuie să existe!

Reflecțiile de natură intelectuală, epurate de obsesii ale fatalităților dictate de contextele istorice traversate, descoperă o Societate Bollandistă lipsită de efuziuni caricaturale dominate de *est modus in rebus (există o măsură în toate)* – singura rațiune a bollandiștilor fiind măsura necesității redescoperirii aghiografiei creștine. Modalitatea în care bollandiștii au articulat segmentele creației lor (*acta et verba – sic historia!*) arată o puternică conștiință care a comunicat subteran pe parcursul a peste patru secole de muncă și eforturi conexe și subsecvente crezului lor. Toate întreprinderile Societății Bollandiste sunt metaforic valorizate ca niște imnuri pentru/despre sfințenie, martiraj – al lui *homo religious in curriculo historiae*.

Istoria și opera bollandiștilor ne arată că ei nu au fost niște oameni habotnici de documentare și colaționare de documente mai puțin autentice sau după talent literar modificate, ci s-au dovedit reali *milites Christi*, care s-au sprijinit pe certitudinea cauzelor și crezului asumat plenar: raportul de filiație, respectiv paternitate a tuturor sfinților cinstiți de creștinătate cu Dumnezeu-Tatăl. Ceea ce a legitimat ca valid, neexpirat și garantat pe viață, *boarding pass-ul prin istorie al bollandiștilor*, a fost nu neapărat capacitatea de reflecție sau doza de cultură generală, ci rezistența la convulsiile unor epoci istorice sau fenomene sociale, ceea ce le-a asigurat abordarea aghiografiei nu prin lentila idilismului și a idealismului cu infuzii de pietism superficial (tentația de a compune ode sfinților/martirilor), ci prin teologia implicită a legăturii teandrice, după modelul celei intratrinitare. Așa se face că această importantă contribuție a călugărilor

bollandiști – concretizată în cunoscutele lor publicații – se regăsește în orice abordare teologică de nivel academic a aghiografiei creștine.

Pendulând între concepțiile creștine și tradițiile istorice, adaptându-se invariabil la schimbările impuse de diferite realități socio-ecclesiastice globale, pe care și-a pus amprenta multiculturalitatea, oglindită de interacțiunile dintre manuscrise, documente, producții literare și lucrări ale istoricilor, părinților și scriitorilor bisericești, precum și de descoperirile epigrafice și de natură istorico-documentaristă, demersul de configurare a tratării *in extenso* a istoriei societății bollandiste nu poate fi unul facil, la îndemână. Apoi, după cum știm, literatura aghiografică a dezvoltat paradigme noi și concepte diverse. Toate acestea, ca într-un conglomerat multiform, au reclamat mii de abordări în literatura de specialitate, cu rezultate aproape imposibil de cuantificat în numărul de pagini tipărite sau bytes. Cu atât mai mult este cunoscut faptul că producția literară a Societății Bollandiste a fost una eminentă de elaborare teologică pe diverse subiecte, nu una explicită, ci una implicită¹. Mai mult, aceste studii au avut darul de a arăta legătura strânsă dintre istoria și tradiția bisericească. Iată cum studiile cu privire la martiri și martirologii au contribuit la consolidarea legăturii dintre Sfânta Tradiție a Bisericii și istoria acesteia, ca o istorie trăită a adevărului evanghelic în condițiile contextelor istorice în care a fost mărturisită și încununată cu laurii sfințeniei. Nu poate fi înțeleasă nici istoria, nici lucrarea Societății Bollandiste fără referința la opera impresionantă, datorată acestor truditori întru aprofundarea cunoașterii manifestării sfințeniei în viața Bisericii și

¹ Identificându-se ca una dintre cele mai vechi societăți științifice din lume – să nu uităm faptul că acest grup poate fi considerat a fi primul institut de cercetare din lumea modernă bazat pe învățare cooperativă și pe cultivarea unei reale cunoașteri științifice generată de erudiție –, Societatea Bollandistă a jucat un rol indispensabil în domeniul dezvoltării cunoștințelor legate de aghiografie, cu toată tematica teologică subsecventă. Prin aceasta a contribuit și la așezarea la locul de cinste pe care îl merită cultul sfinților, refuzat de Bisericile care nu au acceptat Reforma.

a impactului pe care aceasta l-a avut, pe de o parte, asupra afirmării identității Bisericilor locale, iar pe de altă parte, a Bisericii lui Hristos în întinderea sa ecumenică. Nu este vorba doar de universalitatea ei, cât de dreapta credință care – cum spune Sf. Vincențiu de Lerini – a fost mărturisită în unitatea ei pretutindeni și în toate timpurile².

Cercetarea bollandiștilor are darul de a prezenta acestea în cel mai important aspect al ei, și anume, cel al sfințeniei, al legăturii dintre Dumnezeu și oameni ca fiii Lui – după har. De aceea, pentru orice creștin – fie că este specialist în istorie sau nu – sfințenia care a înflorit în sânul Bisericii este deopotrivă lucrarea prezentă și dinamică a Duhului Sfânt, prin care se confirmă adevărul rostit de Hristos Domnul – „Iată, Eu sunt cu voi în toate zilele până la sfârșitul veacurilor” (*Matei* 28, 20) –, dar și adevărarea faptului că, prin lucrarea sfințitoare a lui Dumnezeu, puterile umane își regăsesc direcția pe care Creatorul a sădit-o în om încă de la început – aceea de a tinde spre desăvârșire morală și spirituală.

În opera bollandiștilor se oglindește mai mult decât în oricare alt demers teologic adevărul celor rostite de Sf. Grigorie Palama – unul dintre cei care s-au bucurat de primirea iluminării harice, al cărui teolog a și devenit – atunci când spune: „Noi avem nevoie de asemănare [cu Dumnezeu], ca să fim în armonie cu unirea aceea, prin care se săvârșește îndumnezeirea”. Într-un cuvânt, „asemănarea de care avem nevoie este aceea care ne vine din lucrarea și păzirea poruncilor dumnezeiești, care nu se săvârșește numai prin imitarea naturală [adică prin puterile omului căzut], ci și din puterea Duhului care ne vine prin sfințita naștere a noastră din nou de sus”³.

² *In ipsa item Catholica Ecclesia magnopere curandum est ut id teneamus quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est* (PL 50, col. 640). A se vedea un studiu extins la: Pr. Mircea Florin CRICOVEAN, *Vincențiu din Lerini – Commonitorium. Studiu analitic și traducere*, Ed. Emia, Deva, 2006, 182 pp.

³ Cf. † CALINIC BOTOȘĂNEANUL, *Biblia în Filocalie. Antologie de texte biblice tâlcuite în Filocalia românească*, vol. 2, Ed. Trinitas, Iași, 1995, p. 111.

Sfântul, în relația lui de filiație/paternitate cu Tatăl Atotputernic, este un erou care aparține deopotrivă Bisericii locale și ecumenice; într-un cuvânt, întregii umanități. Așa se face că amintirea acestuia poate fi întâlnită în multe locuri în care el însuși nu a ajuns. De exemplu, Heribert Rosweyde (1569-1629) a devenit autorul unui *modus vivendi* care se va impune în domeniul aghiografic; este vorba de cartea *Vitae Patrum* (Anvers 1615), o colecție de vieți și scrieri ale părinților deșertului. Așa se face că această colecție a rămas până astăzi în domeniul aghiografic punctul de referință a legăturii intrinseci dintre *pater* și *paternitas*; nu doar pentru arealul creștinismului latin și occidental, ci pentru întreaga creștinătate. Sfințenia, ca metodă trinitară de filiație (tată/paternitate) – prin contribuția bollandiștilor – a devenit o mărturie concretă a unității creștine, în ciuda despărțirii Bisericilor⁴. De exemplu, Jean Bolland (1596-1665) nu a intenționat să își limiteze cercetările doar la o selecție de sfinți; pe scurt, la o listă anume, principiul după care s-a călăuzit fiind: *Sancti quotquot toto orbe coluntur*⁵; Mai mult, bollandiștii au reușit să dovedească faptul că – în dimensiunea sa diacronică – Biserica primelor zile creștine a fost tot atât de plină de sfințenie ca cea din Evul de Mijloc sau din contemporaneitate. Trupul tainic al

⁴ În Antichitatea creștină, dar și în Evul Mediu european și din întinsul creștinătății, biografii și panegiristii preocupați a reda viața și pătimirile sfinților scriau, potrivit cutumelor din țările respective, în limbile latină, greacă, siriacă, arabă, coptă, etiopiană, armeană și georgiană. În urma convertirii națiunilor slave, limba acestora a devenit, de asemenea, una dintre limbile aghiografilor. Aghiografia latină le depășește pe toate celelalte în bogăția producției literare sau scrise. Numărând doar documentele care au fost publicate sau care sunt destul de cunoscute – iar domeniul este departe de a fi epuizat – aveam de-a face cu o listă de vieți în limba latină, care conține mai mult de 9.000 de articole. Spre deosebire de cele 1.900 de vieți consemnate în limba greacă și de la 1.200 la 1.300 de nume pentru Bisericile orientale și vechi-orientale. În acest număr trebuie precizat faptul că au fost luate în considerare doar narațiunile care au fost dezvoltate sub formă de monografii.

⁵ Jean BOLLAND, Godfrey HENSCHEN (eds), *Acta sanctorum quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur*, vol. 68, Antwerp, 1643-1940.

lui Hristos – Biserica –, prin sfințenia sacramental paternală a celor care au bineplăcut lui Dumnezeu ne încredințează de adevărul că este un trup viu străbătut de puterea de viață făcătoare a Celui Care – prin Sf. Apostol Pavel – ne atrage atenția asupra scopului pentru care am fost creați de Părintele ceresc, acela de a împlini voia lui Dumnezeu care „aceasta este: sfințirea voastră” (*1 Tesaloniceni 4, 3*). De fapt, lucrarea aghiografică bollandistă explică magistral textele pauline conform cărora Dumnezeu-Tatăl este singurul Căruia I se poate aplica cuvântul Tată în sensul original și propriu. Deoarece nașterea veșnică a Fiului face din Dumnezeu-Tatăl prototipul oricărei paternități (*cf. Efeseni 3, 15*).

În al doilea rând, așa cum Sf. Apostol Pavel își aplică termenul tată numai prin aceea că a fost primul care a proclamat Bisericii Evanghelia lui Hristos, lucrarea și operele literare ale bollandiștilor (atât prin maniera de compilare, cât și prin conținutul lor, a textelor critice adnotate) demonstrează plener faptul că paternitatea spirituală se întemeiază pe prima predicare a credinței și preocuparea ulterioară de a avea grijă de bisericile pe care aceasta le întemeiază (*cf. 1 Corinteni 4, 14-16; Galateni 4, 19*).

În al treilea rând, paternitatea paulină, după cum se știe, are un singur scop: să întărească credința credincioșilor și să-i ferească de apostazie, pentru ca aceștia să trăiască într-o manieră creștină demnă de chemarea lor (*cf. 1 Tesaloniceni 2, 11-12; Galateni 4, 19*). Iar aghiografiile bollandiștilor, cu toată suita genurilor literare abordate, a diverselor compilații realizate (*Synaxaria, Menaia, Typika, Martyrion, Vitae, Apophthegmata Patrum Acta, Passiones, Vitae, Miracula, Narrationes animae utiles, Laudationes*)⁶, ilustrează magistral relația paternalistă dezvoltată de Apostolul neamurilor.

⁶ Jürgen DUMMER, „Griechische Hagiographie”, în Friedhelm WINKELMANN, Wolfram BRANDES (eds), *Quellen zur Geschichte des frühen Byzanz (4.–9. Jahrhundert). Bestand und Probleme*, Berlin, 1990, pp. 284-285; Elizabeth M. JEFFREYS, „Hagiography”, în: *Encyclopedia of Greece and the Hellenic*

Putem vorbi de aghiografii creștine dacă ne referim la studiile de acest fel care au înflorit în cele două părți – occidentală și răsăriteană – ale Bisericii lui Hristos. Însă în privința studiilor bollandiste trebuie să spunem că ele se concentrează asupra vieților și, în special, asupra minunilor sau faptelor miraculoase atribuite bărbaților și femeilor care au fost canonizați de Biserica Romano-Catolică, de Biserica Ortodoxă (înțelegându-se fiecare patriarhat și Biserică locală), precum și de Bisericile Vechi-Orientale⁷.

Aghiografia a constituit un important gen literar în Biserica creștină timpurie, oferind o istorie informațională coroborată cu povești și legende mai inspiraționale⁸. O relatare aghiografică a unui sfânt individual poate consta dintr-o biografie (*vita*), o descriere a faptelor sau miracolelor sfântului, o relatare a martiriului sfântului (*passio*) sau poate fi o combinație a acestora. Genul vieților sfinților a apărut pentru prima dată în Imperiul Roman, pe măsură ce au fost înregistrate relatări despre martirii creștini⁹. Datele morții lor au stat

Tradition, vol. 1, London-Chicago, 2000, pp. 709-710; François HALKIN, „L'Hagiographie byzantine au service de l'Histoire”, în: *Recherches et documents d'hagiographie byzantine*, 1971, pp. 260-269.

⁷ Tangențial, pentru a identifica și unele împrumuturi care au fost sesizate în viețile și faptele sfinților, studiile bollandiste au acordat un anumit spațiu și tradițiilor religioase, precum budismul, hinduismul, taoismul, islamul, sikhismul și jainismul; aceste împrumuturi pot fi o mărturie a modului în care lumea veche sau necreștină a fost metamorfozată prin transfigurarea la care ne cheamă Evanghelia lui Hristos. A se vedea: Jonathan AUGUSTINE, *Buddhist Hagiography in Early Japan*, Routledge, 2012; David LORENZEN, *Who Invented Hinduism?*, Yoda Press, 2016, pp. 120-1222.

⁸ Hippolyte DELEHAYE, „Hagiography”, în: *Enciclopedia Catolica*, vol. 7, Robert Appleton Company, New York, 1910, p. 464.

⁹ A se vedea: T.D. BARNES, „Legislation Against the Christians”, în: *Journal of Roman Studies*, LVIII (1968), pp. 29-47; Candida Moss, *The Myth of Persecution: How Early Christians Invented a Story of Martyrdom*, Harper Collins, 2013; W.H.C. FREND, *Martyrdom and Persecution in the Early Church: A Study of a Conflict from the Maccabees to Donatus*, James Clarke & Co. 1965, Cambridge.

la baza întocmirii martirologiilor¹⁰. În secolul al IV-lea existau trei tipuri principale de cataloage ale vieților sfinților. Acestea au fost și cele vizate de cercetarea bollandiștilor:

- *Catalogul calendaristic anual* sau *Menaion*¹¹;
- *Synaxarion*, însemnând ceva ce colecționează (în limba greacă se întâlnește *συναξάριον*, din *σύναξις* – *synaxis*, adică adunare, colecție, compilație sau o scurtă versiune a vieților sfinților, aranjată după date);
- *Paterikon*, adică cel al Părinților (Bisericii), din grecescul *πατήρ* – *pater*, care înseamnă *tată*; biografia sfinților, aleasă de compilatorul de catalog.

O reînnoire eminentamente fundamentală a lucrării bollandiștilor în efortul de a dovedi importanța conceptelor de *pater/paternitas*

¹⁰ Considerații foarte importante, a se vedea la: Charles DE SMEDT, *Introductio generalis ad historiam ecclesiasticam*, Gandavi, 1876, pp. 127-156; Hippolyte DELEHAYE, „Le Temoignage des martyrologes”, în: *Analecta Bollandiana*, XXVI (1907); Henri QUENTIN, *Les martyrologies historiques du moyen âge*, Paris, 1908;

¹¹ Una dintre cele mai importante colecții de acest gen este cea realizată de un scriitor în a doua jumătate a secolului al X-lea, cunoscut de noi sub numele de Simeon Metafrastul. Părintele Delehaye și profesorul Albert Ehrhard, care au lucrat independent, au reușit, pentru prima dată, să grupez corect lucrările care sunt cu adevărat de atribuit acestui autor, dar rămâne o mare incertitudine cu privire la proveniența materialelor sale și la relația dintre această colecție și anumite biografii contractate, dintre care multe există printre manuscrise ale marilor biblioteci apusene. *Sinaxarele* sau istoriile pentru uz liturgic sunt aproape toate extrase din *Menologia* mai veche, dar părintele Delehaye, care a acordat o atenție specială studiului acestei clase de documente, consideră că autorii acestor compendii au adăugat, deși rar, materiale proprii, derivate din diverse surse. Întregul subiect al *Menologiei* grecești a fost tratat în detaliu de către Delehaye în *Analecta Bollandiana* (1895), 396 sq., (1897), 311 sq., (1898), 448 sq., precum și în *Synaxarium Constantinopolitanum*, care formează Propylæum din *Acta SS.* pentru noiembrie. A se vedea și: NILLES, *Calendarium Utriusque Ecclesie*, Innsbruck, 1896; MALTZEW, *Das Menologion*, 2 vol., Berlin, 1900; KELLNER, *Heortology*, London, 1908.

prin elaborarea colecțiilor din *Vitae Patrum* și *Acta Sanctorum* a fost realizată de către Charles De Smedt (1833-1911)¹², care cunoștea bine progresul disciplinelor teologico-istorice din Germania și Franța. Pentru a aduce edițiile textelor din seria *Acta Sanctorum* la un standard critic mai înalt, a efectuat, mai întâi, un inventar sistematic al manuscriselor aghiografice ce se găseau în principalele biblioteci europene. Au fost compilate trei *Bibliothecae hagiographicae* sau repertorii ale literaturii aghiografice, în care sunt descrise toate textele latinești, grecești și orientale scrise vreodată despre sfinții care au trăit înainte de 1500. Astfel, în 1882 a fost publicat primul număr din *Analecta Bollandiana* – un jurnal de aghiografie critică – și abia în această colecție se pot regăsi analize de factură teologică ce pot nuanța diverse teme doctrinar-morale, sacramental-liturgice sau istorico-sistematice; ulterior, a fost completat acest jurnal de o serie de cărți apărute sub genericul *Subsidia hagiographica*. Efortul a fost continuat de către Hippolyte Delehaye (1859-1941), cel mai proeminent bollandist, a cărui lucrare include edițiile critice cu comentarii ale *Sinaxarului constantinopolitan*, *Martirologiului ieronimian* și *Martirologiei romane*, precum și cărți despre metodologia critică impusă în cercetările aghiografice (*Les légendes hagiographiques*, 1905), sinteze istorice (*Les origines du culte des martyrs*, 1912; *Sanctus. Essai sur le culte des saints dans l'Antiquité*, 1927), precum și monografiile despre patimile martirilor și cultul sau cinstirea ce li s-a adus. Alte lucrări auxiliare au necesitat ani îndelungați

¹² Charles De Smedt SJ (6 aprilie 1833, Ghent, Belgia – 4 martie 1911, Bruxelles) a fost un preot și hagiograf iezuit belgian. Lucrări: *Introductio generalis ad historiam ecclesiasticam critice tractandam* (1876); *L'Église et la science* (1877); *Gesta episcoporum Cameracensium*, Paris, 1880; *Principes de la critique historique* (1883). A se vedea articolul: „De Smedt, Reverend Charles”, în: *The Catholic Encyclopedia and Its Makers*, Encyclopedia Press, 1917, p. 42.

de pregătire laborioasă¹³. Acestea sunt *Bibliotheca Hagiographica Graeca*¹⁴ și *Bibliotheca Hagiographica Latina*¹⁵, în care sunt enumerate – sub numele fiecărui sfânt, urmând ordinea de prezentare alfabetică a numelor – toate documentele referitoare la viața și cultul adus acestora, care au fost scrise în limba greacă sau în limba latină înainte de începutul secolului al XVI-lea. A fost începută și tipărirea

¹³ Sunt grupate în seria *Subsidia hagiographica*, care a început câțiva ani mai târziu, ca vehicul pentru lucrări de referință mai mari. Include cataloage ale manuscriselor aghiografice ale unor importante biblioteci europene, indexuri ale textelor aghiografice medievale, dar și tratate metodologice și monografii aghiografice.

¹⁴ *Bibliotheca Hagiographica Graeca* este un catalog de materiale aghiografice grecești, inclusiv opere antice literare asupra vieților sfinților (vieți, moaște, minuni și miracole). De obicei, este abreviat ca *BHG* în literatura științifică. Ediții: *Bibliotheca hagiographica graeca; seu, Elenchus vitarum sanctorum*, Ed. Société des Bollandistes, Bruxelles, 1895; *Bibliotheca hagiographica graeca*, Ed. Société des Bollandistes; *Subsidia hagiographica*, 8, Ed. Société des Bollandistes, Bruxelles, ²1909; *Bibliotheca hagiographica graeca*, 3 vol.; François HALKIN (ed.), *Subsidia hagiographica*, 8a, Ed. Société des Bollandistes, Bruxelles, ³1957; *Bibliotheca hagiographica graeca. Auctarium*; François HALKIN (ed.), *Subsidia Hagiographica*, 47, Ed. Société des Bollandistes, Bruxelles, 1969/*Bibliotheca hagiographica graeca. Novum Auctarium*; François HALKIN (ed.), *Subsidia Hagiographica*, 65, Ed. Société des Bollandistes, Bruxelles, 1984.

¹⁵ *Bibliotheca Hagiographica Latina* este un catalog de materiale aghiografice latine, inclusiv opere antice literare despre viețile sfinților (vieți, moaște, minuni și miracole). De obicei, este abreviat ca *BHL* în literatura științifică. Listările includ MSS, incipite și ediții tipărite. Primele două ediții (1895, 1909) au fost editate de bollandiști, printre care savantul iezuit Hippolyte Delehaye. Cel mai recent supliment a fost produsul unui singur editor, iezuitul polonez Henryk Fros, de asemenea, bollandist. Ediții: *Bibliotheca hagiographica latina antiquae et mediae aetatis*, Bruxelles, 1898-1899; *Bibliotheca hagiographica latina antiquae et mediae aetatis*, Bruxelles, 1900-1901; *Bibliotheca hagiographica latina antiquae et mediae aetatis. Supplementi editio altera auctior*, Bruxelles, 1911; Henryk FROS (ed.), *Bibliotheca hagiographica latina antiquae et mediae aetatis. Novum supplementum. Bruxelles: Société des Bollandistes*, (1986) (include conținutul suplimentului din 1911); *Bibliotheca hagiographica latina manuscripta (BHLms)*, 1998.

unei *Bibliotheca hagiographica orientalis*¹⁶, precum și a unor manuscrise care aparțin fondului diferitelor biblioteci mari. O mare parte dintre aceste cataloage a fost încorporată în *Analecta Bollandiana*.

Trebuie specificat faptul că publicistica bollandistă a generat concluzia generală a efortului reprezentanților ei conform căreia îndrumarea sau povățuirea nu este o simplă acțiune de învățare, ci cu mult mai mult, mai ales dacă privim lucrurile din punctul de vedere al formării duhovnicești: „Căci de ați avea zeci de mii de învățători în Hristos, totuși nu aveți mulți părinți. Căci eu v-am născut prin Evanghelie în Iisus Hristos” (*1 Corinteni* 4, 5). Din toate colecțiile bollandiste (mai ales acolo unde viețile sfinților sunt explicate amănunțit) transpare ideea că relația părinte-ucenic se aseamănă mai mult cu relația dintre tată și fiu și prea puțin sau, mai bine zis, *din ce în ce mai puțin* (pe măsură ce se înaintează în această relație), cu relația dintre învățător și discipol.

Este facil de observat că atunci când textele bollandiste se referă la spiritualitatea răsăriteană se pune foarte mare accent pe paternitate și filiație duhovnicească și, mai ales, pe transmiterea moștenirii duhovnicești. Acest lucru, în concepția Părinților nipitici, este împlinirea cuvântului lui Hristos: „Cine vă primește pe voi, pe Mine Mă primește, și cine Mă primește pe Mine, primește pe Cel Ce M-a trimis pe Mine” (*Matei* 10, 40; *Ioan* 13, 20). Această legătură uhovnicească, pe care o putem numi (chiar cu riscul unei forțări) *ereditară*, se păstrează cu sfințenie. Ruperea ei atrage după sine întreruperea firului duhovnicesc, care are rolul de a-l călăuzi pe ucenic către Dumnezeu-Tatăl, ținându-l în acest timp legat de Acesta. Avem

¹⁶ *Bibliotheca Hagiographica Orientalis* este un catalog de materiale aghiografice arabe, copte, siriene, armene, etiopiene, inclusiv opere antice literare despre viețile sfinților (vieți, moaște, minuni și miracole). De obicei, este abreviat ca *BHO* în literatura științifică. Ediții: *Bibliotheca hagiographica orientalis*, Paul PEETERS (ed.), *Subsidia Hagiographica*, 10, Ed. Société des Bollandistes, Bruxelles, 1910 (retipărit 1954, 1970).

un astfel de exemplu la Sf. Simeon Noul Teolog care, enumerându-i ucenicului său (pe care-l numește *copilul meu*) motivele pentru care-i scrie epistolele sale, îl așază pe acesta pe linia descendenței duhovnicești din care și el face parte. Paternitatea duhovnicească a Mântuitorului Hristos a constituit paradigma numelui pe care episcopii și apoi preoții l-au primit în timpurile primare ale Bisericii, acela de *părinte* – așa cum se observă în sinaxarele bollandiste. Cu alte cuvinte, în vremurile primare ale Bisericii, deși episcopul primea numele de *părinte*, după modelul lui Hristos, Care era considerat *episcopul tuturor*, evlavia nu se oprea la persoana episcopului (care putea să fie cu totul lipsit de experiență), ci mergea mai departe, paternitatea primindu-și chipul de la Dumnezeu-Tatăl, către Care se făcea permanent trimitere. Aici trebuie să căutăm și rădăcina instituției părintelui duhovnicesc, care-și va afla apogeul în perioada Părinților pustiei. Învățătura ascetică a Bisericii își va afla din ce în ce mai mult sensul în această relație de tip paternal-filial dintre om și Dumnezeu, găsindu-și mai târziu aplicabilitatea practică în viața monahală.

Întregul demers publicistic al bollandiștilor nu a justificat o anumită concepție despre martiraj și actele de sfințenie – nici n-a urmărit o fundamentare a convingerilor raționale sau duhovnicești ale creștinilor din diferite secole –, cât a oglindit adevărul ontologic al fiecărei ființe umane, care – încă de la creație – are sădită în intimitatea sa această dorință de desăvârșire morală și spirituală; într-un cuvânt, această sete ontologică de care vorbea psalmistul și a definit-o Hristos Domnul ca fiind chemarea de a fi desăvârșiți precum este Tatăl nostru cel ceresc: în definitiv, este vorba despre relația Tată-fiu după har – paternitate-filiație. Viața, faptele și mărturiile despre martiri, precum și tot ce ține de existența lor – desigur, vorbim despre cea consemnată în diferite documente – au fost summarize și prezentate ca existențe exemplare. Asemenea vremurilor în care au trăit, aceste consemnări au cunoscut o desfășurare tumultuoasă. Bollandiștii, plecând de la imaginea uneori idealizată

de către Părinții și scriitorii bisericești, au experiat nu puține dileme în stabilirea unui inventar statistic sau administrativ.

Desigur, un asemenea efort n-ar fi fost posibil fără abnegație și jertfelnicie. De aceea, nu putem să nu ne întrebăm: avem de-a face cu o muncă plină de dăruire care reclamă misiune sau vocație? Desigur, și una, și alta. Aceste două perspective se referă, de fapt, la cei doi poli ai vieții eclesiale, corespunzători celor două lucrări prezente în Biserică, și anume, cea *sacramentală*, reprezentată de preotul hirototit (care poate sau nu să fie hirototit duhovnic), și cea *dubovnicească*, practică, reprezentată inclusiv de vocația sfințeniei, a martirajului și a viețuirii în/cu/pentru Hristos – legătura aceasta se împlinește doar în Duhul Sfânt, Cel Care lucrează în noi, *pentru că suntem fii*, făcându-ne să zicem „Avva Părinte!” (*Galateni* 4, 6). Învățătura aghiografico-ascetică dezvoltată de eforturile bollandiștilor își va afla din ce în ce mai mult sensul în această relație de tip paternal-filial dintre om și Dumnezeu, găsindu-și mai târziu aplicabilitatea practică în viața monahală.

Așa cum am reliefat, viziunea inițiatorilor colecțiilor de *vieți* și de *pătimiri* ale sfinților și martirilor împărtășită de părinții Societății Bollandiste aproape și-a pus pecetea în mod hotărâtor asupra demersului de cercetare aghiografică și de creionare a profilului celor care aparțin acestui tip uman prin excelență, dezvoltând, implicit mai mult decât explicit, relația *pater/paternitas*. Ținând cont de aceste considerații, putem spune că bollandiștii au reușit să își fundamenteze demersul pe care și l-au propus, acela de a realiza un inventar complet al *vieților* și *pătimirilor sfinților*. Dar nu trebuie trecut cu vederea – iar acesta este meritul bollandiștilor de a-l fi subliniat prin tot ceea ce au făcut în domeniul aghiografic – faptul că istoria acestei lumi, *volens-nolens*, are un impact asupra creștinului care are chemarea, reînnoită prin primirea harului dumnezeiesc la Botez, de a deveni *cetățean al Raiului*; al celui duhovnicesc – acesta fiind Biserica – și al Împărăției cerurilor. Pentru a realiza această chemare,

aghiografia este cea care îi oferă ca model viețile și faptele sfinților, care au trăit în mediului socio-cultural al istoriei acestei lumi fără a pierde perspectiva Împărăției cerurilor deschisă de Învierea lui Hristos – Fiul lui Dumnezeu întrupat.

Evoluția efortului constant al colectării de surse aghiografice a fost în strânsă legătură cu demersul de a realiza o analiză pertinentă în sprijinul veridicității istorice, pe de o parte, dar mai ales în a sublinia ancorarea în realitatea transcendentă a relațiilor tată/fiu, paternitate/filiație a ceea ce a însemnat viața, credința și martiriul atâtor mii de sfinți pentru care patru secole de activitate bollandistă a produs inventarele necesare.

Societatea Bollandistă și reprezentanții ei au furnizat soluții, iar un eventual model de *homo aghiographicus* le poate pune în practică; primii, fiind vizibil implicați în *mundus ecclesiasticus*, în timp ce *homo aghiographicus* poate dinamiza invariabil întregul *mundus theandricus* (*imitatio Christi* prin *imago Dei*). Desigur, bidirecționalitatea acestui proces imprimă ritmuri interdependente ambelor tipologii și realității societale; precum și ritmuri care se constituie ca răspunsuri contrapunctice diferitelor epoci istorice ale devenirii umanității. Iar aceste răspunsuri sunt permanent conturate de viziuni sinoptice proiectate în contextul conglomeratului *aghiographicus-ecclesiasticus* – desigur, și omul, și lumea; negreșit este vorba de un conglomerat care, deși la nivel conceptual poate părea paradoxal sau dilematic, este unul evident și limpede interdependent la nivel practic: *aghiografia alimentează spiritul creștin și modelează societatea*.

Summary: *The Concepts of Father and Fatherhood in Bollandist Publications*

Early Christianity and the lives of the Fathers of this period were a constant concern in the publications of the Bollandist monks. The memory of the Fathers of the first centuries was a priority in tracing the research coordinates of the Bollandists.

The honoring of the Fathers gave birth to a considerable number of documents, different in form and substance, but having the same objective; each Bollandist presented in his own way the life of each father and mirrored him in countless diversity.

This study wants to prove how the monks of the Bollandist Society saw the concept of Father and Paternity as a priority. The Bollandist monks regarded the Fathers of the early Church as those who distinguished themselves by facts worthy of being followed by those who want to step on the path of Christian perfection. The Bollandists' vision of the life of the Church Fathers outlined an informational history corroborated with more inspirational stories and legends, which was the basis for compiling the martyrologies. In the research method of the Bollandists, it was taken into consideration: The Annual calendar catalog or Menaion, the Synaxarion and the Paterikon. We have to admit the reality that concept of Father and Paternity in the vision of the Bollandist monks created the masterful Bollandist works: Vitae Patrum, Acta Sanctorum and Analecta Bollandiana.

It should be noted that Bollandist journalism generated the general conclusion of the effort of its representatives, according to which guidance or advice is not a simple learning action, but much more, especially if we look at things from the point of view of spiritual formation: "For though you have tens of thousands of instructors in Christ, you do not have many fathers. For I have begotten you through the Gospel in Jesus Christ" (1 Corinthians 4, 5). From all Bollandist collections (especially where the lives of the saints are explained in detail) the idea emerges that the parent-disciple relationship resembles more the relationship between father and son, and too little, or rather, less and less (as one progresses in this relationship), the relationship between teacher and disciple.

